

SABIMA kartleggingsnotat 12-2015

Kartlegging av biller i Gauldalen og Orkdalsområdet, The Beetles on tour 2015, 19.-26. juni 2015.

Av Øystein Olav Roten, Ulf E. Hansen, Bernt Rønning og Stefan
Olberg

Håving etter vannlevende biller i en kroksjø ved Gaula. Foto: Stefan Olberg

Kartlegging av biller i Gauldalen og Orkdalsområdet, The Beetles on tour 2015, 19.-26. juni 2015.

INNLEDNING

Sommeren 2015 gikk kartleggingsturen til «The Beetles» til Sør-Trøndelag hvor ulike lokaliteter i kommunene Melhus, Midtre Gauldal, Meldal, Orkdal og Klæbu ble undersøkt med hensyn på billefaunaen. Deltakere på turen var Ulf Eirik Hansen, Arne Endre Laugsand, Stefan Olberg, Jan Schreiber, Per Kristian Solevåg, Bernt Rønning og Øystein Olav Roten.

Emneord: biller, rødlistearter, Melhus, Midtre Gauldal, Meldal, Orkdal, Klæbu.

Sør-Trøndelag har flere interessante elveleier. Vi valgte oss ut lovende lokaliteter ved elevene Gaula, Orkla og Trivja hvor vi håpet å kunne bidra til en bedre kartlegging av billefaunaen ved å undersøke bunnsedimenter og vegetasjon knyttet til denne typen habitat. Videre oppsøkte vi områder med myr samt skog med innslag av til dels gammel barskog. Det ble også foretatt noe leting på tømmer og i og ved ferskvann. Under følger en kort beskrivelse av de ulike lokalitetene, samt en oppsummering av de mest interessante funnene ved hver lokalitet. Noen av teltakerne tok en kort stopp elva Folla i Alvdal på vei opp til Trøndelag, de mest interessante funnene derfra er også inkludert i denne rapporten. En oppsummering av rødlistede arter presenteres på slutten av rapporten. Det henvises til Artskart for fullstendige lister over funn.

OPPSØKTE LOKALITETER

Lomtjønnå, Meldal kommune UTM32N 6992632N, 546351Ø, 19. juni-25. juni. Dette er et våtmarksområde bestående av en liten innsjø og en elv omkranset av myr med innslag av busker. I myra ble det satt ned 10 små fallfeller som ble sjekket regelmessig under vårt opphold. Av interessante arter som ble funnet her kan det nevnes 3 eksemplarer av løpebillen *Agonum ericeti* som er knyttet til myrhabitat og smelleren *Ampedus pomonae* (NT) som er knyttet til soleksponert død bjørkeved stående i myrkanter.

Grutsætra, Meldal kommune UTM32N, 6994247N, 544460Ø, 20. og 22. juni. På denne lokaliteten ligger store slagghauger fra tidligere røsting og smelting av kobbermalm. Slagghaugene ligger på begge sider av elva Trivja som renner tvers igjennom denne lokaliteten. Skogen er dominert av bjørk, selje og ulike vierarter, ispedd litt gran og furu. Her ble skogen på begge sider av elva undersøkt for biller ved bruk av håv og bankebrett. Dette resulterte i turens første funn av den store og karakteristiske bladbillen *Chrysomela cuprea* (NT*), som ikke tidligere er registrert fra Sør-Trøndelag. Til tross for mye leting ble det ikke påvist flere eksemplarer.

Figur 1. Elva Trivja som renner gjennom slagghauger fra tidligere gruvedrift. Foto: Bernt Rønning.

Skoldadalen, Melhus kommune UTM32N 6992845N, 553009Ø, 19. -25. juni.

Ved Skoldadalsveien fant vi en tømmerlunne fra skogavvikling i området. Dette er som kjent noe en entomolog ikke kan kjøre forbi. Dessverre ble det ikke gjort noen spektakulære funn her. Det ble funnet forholdsvis lite trebukker under denne turen, men ved denne lokaliteten fikk vi i alle fall besøk av de store trebukkene *Acantodeles aedilis* og *Monocamus sutor*. I skogen ovenfor på sørsiden av veien hvor det finnes en del gammel barskog ble det observert død stående gran med gnag av trebukken *Callidium coriaceum* (NT) og dette utløste jakten på skyggebillen *Bius thoracicus* (EN) som tidligere er påvist i larvegangene til denne trebukken. Arne Endre Laugsand og Per Kristian Solevåg fant både ett voksent individ samt flere larver (figur 7). Det var flere soleksponerte døde grantrær i dette området som trolig også kan være vertstrær for denne truede skyggebillen.

Figur 2. Kart over lokaliteter i Melhus og Meldal kommune. Fra norgeskart.no

Mosand, Støren, Midtre Gauldal kommune UTM32N 6988493N, 567364Ø, 21. juni.

Her har elva Gaula avsatt en sand- og grusbanke som er delvis begrodd av lauvtrær. Her kom vi over enorme mengder med den flotte og figurative bladbillen *Chrysomela lapponica*, samt en del andre bladbiller som lever på ulike *Salix*-arter. Videre ble turens første funn av løpebillen *Bembidion semipunctatum* (NT) gjort her. Vi observerte at det hadde vært graveaktivitet i sanden, og etter at denne sanden ble kastet opp i en bakk med vann, så fløt den lille skarabiden *Psammodytes sulcicollis* opp til stor glede for oss entomologer (Figur 3). *Malthodes misellus* ble observert i store mengder. Denne bløtvingen lever antagelig i død gråor langs elver. Ellers ble det håvet og lett etter snutebillen *Sitona gressorius*, som ble tatt ny for Norge her for et par år siden. Den lever på lupiner, som det er mye av på Mosand. Arten ble ikke gjenfunnet.

Figur 3: Stefan og Arne leter etter *Psammodius sulcicollis* ved Gaula. Foto: Jan Schreiber.

Gyllvatnet, Hovin, Melhus kommune UTM32N 6997138N, 565545Ø og UTM32N 6996970N, 565749Ø, 23. juni.

Dette området er preget av forholdsvis tørre myrer med furuskog (Figur 4). Der banket vi på små furuplanter på myrene og fant blant annet smellerne *Ampedus nigrinus* og *Ampedus pomonae* (NT). Her kom vi også over slakterester fra elg. Det ble ikke funnet noen sjeldne biller på dette slakteavfallet, men da vi banket på beingrindene så røy det ut med biller som trives i et slikt miljø som for eksempel *Necrobia violacea* og *Omosita depressa*.

Figur 4. Jan, Per Kristian og Ulf ute med bankebrett ved Gyllvatnet på jakt etter spennende smellere. Foto: Stefan Olberg.

Trettøya ved Orkla i Orkdal kommune, UTM32N UTM32 7017732N, 541190Ø, 22. juni.

Denne sandbanken ved lakseelva Orkla er et flott og interessant område for billeinteresserte så vel som fiskeentusiaster. Det kan vel sies at laksefiskerne ble noe forundret da entomologene med bankebrett og sold entret scenen. Som vanlig på slike habitat var det mange løpebiller å se, deriblant var *Bembidion semipunctatum* (NT) ut og løp i solskinnet. Det ble også gjort et funn av kortvingen *Hydrosmehta delicatula* (NT) som er knyttet til slike sand- og grusstrender, samt smelleren *Negastrius arenicola*.

Bjørndalen, Melhus kommune UTM32N 7010805N, 571104Ø, 24. juni.

På vei til Målsjøen (se under) la vi inn et kort stopp ved et grustak som ligger like ved veien. Ved denne lokaliteten ble det gjort funn av en puppe og et voksent individ av den rødlistede smelleren *Diacanthous undulatus* (NT).

Målsjøen, Klæbu kommune UTM32N 7013834N, 572192Ø, 24. juni.

Målet for turen var søk etter vannlevende biller, og spesielt var vi interessert i å finne ut om den vannlevende sivbukken *Macroplea appendiculata* (Figur 5), som skal være tatt ved denne lokaliteten tidligere fortsatt var til stede i vannet. Temperaturen i vannet var ikke noe å skryte av så en av The Beetle boys tok på tørrdrakt og dykkermaske, og svømte ut til en klynge tjønnaks på ca. 2-3 meters dyp. Sikten i vannet var nokså bra og etter noen minutters leting ble de første individene observert hvor de klamret fast til stengelen en halv meter under overflaten. Dette utløste stor jubel hos de resterende Beetle boys som sto

forventningsfulle og ventet på land. Av andre interessante funn fra denne lokaliteten kan nevnes smelleren *Ampedus pomonae* (NT) og snutebillen *Omiamima mollina*, en art med beskjeden utbredelse i Norden.

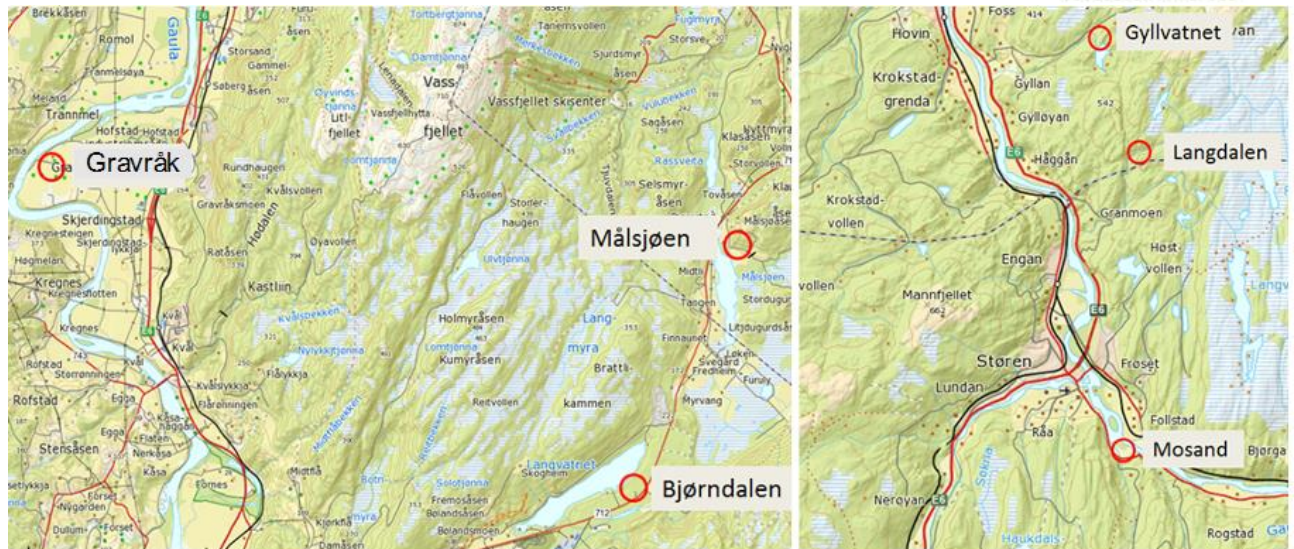
Figur 5. Bernt på vei opp av vannet etter vellykket billejakt under vann (t.v.). *Macroplea appendiculata* fanget i Målsjøen, Klæbu kommune (t.h.). Foto: Jan Schreiber.

Gravværk ved Gaula, Melhus kommune UTM32N 7014752N, 563233Ø (ved kroksjø), 7014752N, 563233Ø (ved sandbanke), 24. juni.

Ved sandbanken nær elva Gaula ble funnet flere arter *Bembidion*, blant annet *B. semipunctatum* (NT), *B. doris* og *B. dentellum*. Dette var andre lokaliteten ved Gaula at *B. semipunctatum* ble funnet. Denne løpebillen ble også funnet ved elva Orkla (se ovenfor), noe som tilsier at den trolig er forholdsvis utbredt langs de to største elvene i Sør-Trøndelag. Det tidligere elveløpet har avsatt en kroksjø ved denne lokaliteten. Her ble det foretatt håving med vannhåv og ulike arter tilhørende slektene *Ilybius*, *Hydrobius* og *Hydroporus* ble funnet.

Ellingsvatnet Melhus kommune UTM32N 6998422N, 547813Ø, 24. juni.

Etter flere dager med farting rundt omkring var det tid for å utforske området rundt Ellingsvatnet der vi holdt hus. Overraskelsen var stor da det ble funnet flere eksemplarer av *Chrysomela cuprea* (NT*) på beiteskadet svartvier langs en grusvei bare et par hundre meter fra hytta. Også her ble det gjort funn av *Ampedus pomonae* (NT), noe som antyder at denne smelleren trolig var ganske tallrik i denne delen av Sør-Trøndelag dette året. Det var en vedplass ved hytta hvor det ble funnet mange trelevende billearter, deriblant snutebillene *Hylobius piceus* og *Pissodes gyllenhalii*.

Figur 6. Kart over lokaliteter i Gauldalen. Melhus og Klæbu kommune (t.v.) og Melhus og Støren kommune (t.h.). Fra Norgeskart.no

Saghola, Langdalen, Melhus kommune UTM32N 6994745N, 565830Ø, 25. juni. Etter en nesten en uke med fint, om litt kald, sommervær kom trønderregnet tilbake for fullt. Turen gikk derfor til et gammelskogsområde på jakt etter trelevende biller. Dette er et spennende område hvor det tidligere er funnet rødlistearter som vedboreren *Phryganophilus ruficollis* (EN) og trebukken *Callidium aeneum* (NT). Det mest interessante funnet som ble gjort under vårt besøk var larver og pupper av trebukken *Callidium coriaceum* (NT). Det ble også foretatt litt banking av gran, og selv om trebukken *Poconocherus fasciculatus* og smelleren *Ampedus tristis* falt ned på bankebrettet, må det innrømmes at fangsten stort sett bestod av en blanding av vann, barnåler og maur.

Figur 7. Arne på jakt etter trelevende biller i død gran ved Skoldadalen i Melhus. Foto: Per Kristian Solevåg

Gulløyholmen, Alvdal kommune UTM32N 68

På vei nordover til årets billettur i Sør-Trøndelag stopp ved denne sandbanken midt i elva Folla i Alvdal. Her ble det funnet flere interessante arter, blant annet løpebillene *Cicindela maritima* (EN), *Bembidion argenteolum* (VU), *Bembidion litorale* (EN), *Bembidion semipunctatum* (NT) og *Dyschirius angustatus* (NT).

RØDLISTEARTER

Chrysomela cuprea (NT*)

Denne store bladbillen lever på vier. Arten er de siste 35 år kun funnet tre ganger i Norge, i henholdsvis Vestfold, Hedmark og Nord-Trøndelag. Det foreligger mange gamle funn fra Norge, spesielt fra østlige, kontinentale områder, men ingen fra Sør-Trøndelag. Arten er rødlistevurdert som sårbar, men degradert til nær truet grunnet bedre forekomster i Sverige, og dermed gode muligheter for innvandring til Norge. Arten ble påvist på to lokaliteter med henholdsvis ett individ i Meldal kommune og 10 individer i Melhus kommune. I Melhus ble arten banket ned fra det vi antar var svartvier som var beitepåvirket av elg. Vierbuskene stod langs en vei.

Myrblodsmeller Ampedus pomonae (NT)

Denne vakre smelleren utvikles i død bjørk i myrkanter, og de voksne billene kan bankes ned fra unge furuer eller blomstrende rognebusker eller håves i vegetasjonen. Arten har tydeligvis gode bestander i Sør-Trøndelag, og vi påviste den på fire ulike lokaliteter.

Huldresmeller *Diacanthous undulatus* (NT)

Denne smelleren utvikler seg under tykk bark av ulike treslag. Arten har en kontinental utbredelse og er knyttet til gammel skog. En puppe av denne arten ble påvist under bark på bjørk liggende i et grustak.

Bembidion semipunctatum (NT)

Arten er kjent fra 38 lok. ved 15 elver i Sør-Norge. Forekommer utelukkende på elvebredder med mye silt, den tåler noe vegetasjon og skygge og forekommer ofte på steder med mandelpilbestand. Arten er lokal og noe fragmentert, men har stort spredningspotensiale innen det enkelte vassdrag.

Bembidion argenteolum (VU)

Denne løpebillen er kjent fra 21 lokaliteter ved 11 vassdrag i Sør-Norge, nord til Stjørdalselva. Mange av funnene er av eldre dato. Arten er strengt knyttet til åpne, vegetasjonsløse sandflater langs elvene. Vi fant arten på to lokaliteter, en ved Alvdal og en i Melhus.

Bembidion litorale (EN)

Arten er totalt kjent fra 6 lokaliteter ved store elver på Østlandet (hvorav kun ett nyere funn), samt fra 12 lokaliteter langs de fem største elvene i Trøndelag. Arten er i likhet med *B. argenteolum* knyttet til sandbredder iblandet silt.

Elvesandjeger *Cicindela maritima* (EN)

Utbredelsen til elvesandjeger er forholdsvis godt kjent, med funn fra flere av de store elvene i Nord- og Midt-Norge. Mange larvehull og noen voksne biller av elvesandjeger ble observert på Gulløyholmen ved Alvdal. Arten ser ut til å ha en god bestand her, og på en del nærliggende sandbanker (Laugsand 2014).

Hydrosmehta delicatula (NT)

Den lille kortvingen *Hydrosmehta delicatula* er sterkt knyttet til elveører/elvebredder bestående av steril grus. Arten er nok en del oversett, og den har en vid utbredelse i Norge. Samtidig er antagelig habitatet i tilbakegang.

Callidium coriaceum (NT)

Mer eller mindre sikre sportegn etter trebukken *Callidium coriaceum* ble observert på tørrgraner på et par lokaliteter i Melhus. I tillegg ble larver og noen pupper av arten påvist ved Saghola i Melhus (Figur 8).

Bius thoracicus (EN)

Denne skyggebillen utvikler seg i gangene til trebukker i stående og soleksponerte graner, og er funnet gjentatte ganger i larvegangene til *Callidium coriaceum* og *Semanotus undatus* i Sør-Trøndelag. Arten er også påvist i furu angrepet av stokkmaur, samt under løs bark på døde gråorstammer. Vi fant én voksen og noen larver på en tørrfuru med angrep av *C. coriaceum*.

Figur 8. Puppe av *Callidium coriaceum*. Foto: Stefan Olberg

Figur 9: *Macroplea appendiculata*. Foto: Stefan Olberg.

LITTERATUR

Laugsand, A.E. 2014. Kartlegging av elvesandjeger langs Folla ved Alvdal i forbindelse med planlagt masseuttak. BioFokus-notat 2014-25. Stiftelsen BioFokus. Oslo.